

ZORNOTZAKO TOPONIMIARI BURUZ, HIPOTESI BATZUK

Hizkuntza guztiek tokiei izena jartzen diete. Euskararen kasuan ere gauza bera gertatzen da. Eta ongi dakigu zenbait tokitan euskaraz mintzatzen zela, toponimo euskaldunak gorde direlako, nahiz eta euskara bera antzina desagertu zen lurralde horietan. Adibide ezagun batzuk Errioxan, Nafarroako hegoaldean eta Auñamendi inguruan Catalunyaraino gorde izan dira. J. Coromines-en iritziz, euskal tankerako hizkuntzak erabiltzen ziren mendikate honen inguru luzean. Toponimia edo lekuizenak, azken galtzen den hizkuntza baten lorratza izaten dira. Eta asko eta asko aurreko gizaldietako agiri eta paperetan gordetzen dira idatzita. Hizkuntza bat aztertzenean, toponimia ez da galtzeko arriskurik gehien duena. Dena den hizkuntza txiki eta administrazioerik gabeko hizkuntzen eremuan, idazkari edo agintaritzaren duen norbaitek aldatu izan ditu toponimoak. Ez asko baina banakaren bat bai. Euskal Herrian badago ‘Descarga’ bat. Edo Zornotza inguruan, badago ‘Monte Calvo’ bat. Edo Enkarterrian badago ‘La Cuadra’ bat ere. Herriak ere asmatzen ditu toponimo batzuk. Herri honen erdigunean badago adibide bitxi bat. ‘Pike’ baserria zegoen tokian etxeak eraikita daude eta erdian plaza txiki bat, garai baten baserri horren soloa zen lurrian. Izen ofiziala ‘Euskalerrria plaza’ da. Baina herritarrek ‘Pike park’ jarri diote lehenagoko base-

rriaren izenarekin tokia elkartuz. Aldaketak gehienetan ondo-ko beste hizkuntza batek eraginda sortzen dira, batez ere hizkuntza batek belaunaldiz belaunaldi eskolarik eta administrazio-rik ez duenean. Eskolak ekartzen du hizkuntzaren arautze bat. Bestela igarri gabe, ondoko hizkuntza indartsuagoa, hobegotzat hartzen da eta horren arabera makurtzen da hizkuntza txikia. Adibide bat jartzeko Catalunyatik hartuta, baina kolonizatzaile indartsu guztien artean gertatzen dena, J. COROMINES-ek dakar *Estudis de toponímia catalana*, I, 178. orrialdean. Beste batzuetan kolonizatzaileak berak nahasten du toponimo bat: Cova's Porcs toponimoak, mapetan izen bitxi hau jaso du: Cueva Sport. Adibide hau J. COROMINESen *Estudis de toponímia catalana* liburuan dago, II. tomoan, 269. orrialdean. Gure arteko adibide bat aipatzeko, JIMENO JURIO jaunak argi utzi zuen Muruarte de Reta izena oker jaso dutela gizaldietan. Izen zuzena MURU ARTEDERRETA da. Ganera bada lanen bat aspiraketa Lekeition eta XX. mendean bilatu duena (¿) eta besteren batek bizkaieran bizkar-hobietako frikari gorra ere bilatu izan du, beste inork bilatu ez duena, baina salbuespen hau kenduta, argi dago aspiraketa bizkaieran XIV. gizaldian edo galdu zela. Eta bizkar-hobietako frikari gorra ere antxina galdu zela, XVII. gizalditik honantzako idazkerek adierazten duten bezala. Erromatarren garai aurretik nahikoa argi ikusten da euskal toponimoak topografiaren egoera adierazten dutela. Adibide ugari jasotzen ditu J. COROMINESek aipatutako liburuan, I. 67-91 orrialdeetan, batez ere 84-89. Beste adibide asko sakon aztertuta, liburu berdinean, 93-217 orrialdeetan. Beste arrazoi batzuk egoten dira, toponimia azterketa sakonago eta luzeagoak egiteko, hizkuntzarekin eta hizkuntzalaritza-rekin zerikusi gutxi dutenak.

Hemen Amorebieta-Etxanoko toponimoei buruz hipotesi batzuk aurkeztu nahi ditut. Hipotesiak dira eta hainbat artxibotako paper eta bestelako agiri asko eskatzen dute eta datuek ondo arakatzea. Horregatik nik *hipotesi* mailan uzten ditut, pa-

perak eta agiri zaharrak aztertzeko aukera dutenek egiaztatu edo aldatu ditzaten hipotesi hauek.

Gauza bat agertzen da Zornotzako toponimo zerrendetan. Asko eta asko lekuarekin guztiz lotuta daude. Arriaga, Arriagana, Arrikuskurreta, Basagoiti, Basarte, ainbat Etxebarri auzo desberdinetan, Elexaga, Errota-barri, Gane, Goikoetxe, Makazaga, Olabarri, Solaguren goikoa eta bekoa, Zabale, Urtzar, Alzibar, Aretxa eta Aretxaga. Bekoetxe, Elortza, Intxaurtza, Larrabe, Ibarra, Oxinburu, Ategorri, Ugarte, errota zena, Garamendi, Iburguren, Larraburu, Burdinbide, Txopoeta, Turbiñe, Basabe, Urriti (Urrutia), Bernabaso, Bernatorre, Egiarte, Lugorria, Zaratsu, Jauregi (aurrekoa, bekoa, goikoa), Jaurizar, Zelaieta, Zubieta, Zubipunte, eta beste hainbat. Antroponimoen izena hartu dutenak gutxi dira eta berriagoak direla ikusten da: Goiriena, Antxonena, Aranzetan etxea, Pertikan etxea, Aldazabalena, Lopezen txaleta eta beste gutxi batzuk. Goazen orain toponimo batzuetarako hipotesi batzuk aztertzeraz.

AMOREBIETA: Okerreko hipotesiak eta hipotesi zuzenagoak.

1.-Okerreko hipotesiak era bitakoak dira. Legendetan oinarrituak, eta euskal hitzak oker erabilia eraikitakoak. Legendak esaten duen ‘amor de dos’ herri etimologian sustraituta dago. Eta ez du baliorik benetako etimologia bezala. Bigarrenak euskal hitzak hartzen ditu. Izen horren azpian amorrain+ibi+eta dagoen hipotesia. Okerrekoa da amorrain hitza ez delako bizkaiera, arrankari hitza baino, eta herri hori bizkaieraren barruan dago. Gainera badauka beste akats bat ere egia izateko. Amorrain hitzean *erre* anitza dago (rr dardarkari anitza), eta soinu hori ez da inoiz ere dardarkari simple bihurtzen hemengo euskaran. Silaba librean r bikoitzarekin idazten da, eta silabra trabatuan, r bakarrarekin. Beraz *Diccionario enciclopédico del País Vasco*, Haranburu-Altuna jaunak argitaratua eta nik neronek idatzi nuen lantxo batean oker berdina egin genuen. (Diccionario horretan I tomoan, 193 orrialdean, 1985an argita-

ratuta. 1981ean Haranburu editor argitaldariaz gauza bera esaten du *Enciclopedia histórico-geográfica de Vizcaya* liburuko 2. tomoan, 41. orrial.) Soinu horren tinkotasunaren adibide asko daude herri honetako toponimoetan: Arlaban (Arri + laban); Ergoien (erri + goien); Arburu (arri + buru); Elordi (elorri + di); Bizkargi (bizkar + egi). Silaba librean ere gordetzen da: Arriandi, Urriti (Urrutia), Arriquiscorreta, Errotabarri edo Larrea. Eta r dardarkari leuna ez da toponimoetan dardarkari anitz bihurtzen: Boroa, Jauri-becoa, Aretxakorta, Arechaga edo Urumin. Gainera toponimo hauetan, nik uste dut azentuak ere eragina izan duela, árrri, élorri, érrri eta bízkar esaten delako herri honetan.

2.- Beste hipotesi batzuk badute azalpen zuzen baterako arrazoi bat edo beste. Badago beste hipotesi bat Alfontso Irigoyen zenak hitzez behintzat azaldu zuena: amorru+bietan. Horrela azaltzen du A. Manterola zornotzarrak, ‘Gure artean’ aldizkarian, 1999ko otsailean. ‘Bietan’ horrek NON kasuko –n galtzen du. Eta hori gerta daiteke. Baina *amorru* hitzak erre dardarkari anitza du. Eta hemen ere pentsatzen dut nahiko zaila dela dardarkari anitza, leun bihurtzea besterik gabe, inguruguneko toponimo guztietan, gorde izan delarik. Toponimoetan hemen behintzat *erre* biak ondo bereiztu eta aldaketarik gabe jarraitzen dute: Jauri-bekoa (Jauregi-bekoa) edo Aretxakorta baserri izenak agertzen dira bataio liburu baten. Eta Boroa, Arechaga edo Urumin toponimoetako r leuna ez da aldatu.

Azkuek proposatu zuen beste hipotesi hau. Amorebedar+ibi+eta. Amorebieta toponimoa duen lurraldea, Andra Mariaren parrokia inguruan dagoena da. Eta egia da han Ibaizabalek okerrune batzuk izan zituela eta orain ere badituela. Garai baten ibietatik gurutzatzen zuten erreka hori eta ibiak bazeuden harririk harri bestaldera igarotzeko. Arazoa da ‘bedar’ hori. Onartu beharko litzateke, ‘bedar’ hori arrunta izanik galdu egin zela. Ba ote dago arrazoirik horretarako? ‘Sekulebedar’ esaten da herri honetan, baina frantzesia eta ez fran-

tzes bedarra. ‘Azeri bedarra’ esaten da, baina berbena. Agian baten batek esango du berbena-bedarra, baina hiztun gehienek galdu dute ‘bedar’ hori. Zantiretu-bedar ere esaten da, baina mintzatzerakoan ‘zantiretue’ esaten dute herri honetan. Edo kardulatza baina hemen ez da forma ezaguna ‘kardulatz bedarra’. Hipotesi hau egiaztatzeko gauza bi jakin beharko genituzke: ea amorebedarrrik (*cacaulis latifolia*, edo gazteleraz ‘hierba de amor’) zegoen errekaren inguru horretan, eta Amorebieta toponimoak idatzietan dituen aldaki guztiak edo gehienak. Ibi tokia bazen eta bada, eta bat baino gehiago zeuden Ibaizabal gurutzatzeko zubirik ez zegoen garaian batez ere. Badago beste antroponimo bat herri honetan ezaguna dena: Zarandona. Nahiko ziur pentsa genezake, ‘zarandona-bedar’ dela abizen horren sustraia. Gazteleraz ‘*celidonia mayor*’, eta izen botanikoa: ‘*Chelidonium majus*’. ‘Bedar’ hitzaren bigarren zati hori galdu egin du antroponimo bihurtu denean. Bedar hori, mota askotako landareek hartzen dute, daukaten izenaren zati bezala. Zergatik ezingo luke galdu ‘bedar’, *amorebedar* hitzak, toponimo bihurtzerakoan? Gero ikusiko dugun Zornotzarekin ere, horrelako zerbaite gertatu zitekeela pentsa genezake hipotesi bezala.

Beste hipotesi bat ere aurkeztu daiteke, honek ere arazo batzuk dituen arren. Batzuetan idazkietan agertzen da Amorebieta. Bizkaian badago herri bat Amoroto. Horren etimoa apo+onto zelakoa aurkeztu zuen amerikar batek eta Mitxelenak onartu zuen apo+onto sustrai horretatik sortu zela Amoroto. (Ikus J. J. ARBELAIZ, *Las etimologías vascas en la obra de L. Michelena*, 1978, 30. orrialdea). Orduan guk ere hipotesi bat aurkez genezake: apo+onto+ibi+eta. Hortik sortuko litzateke ‘Amorotoibieta’. Hipotesi honetan arazo bi daude konpontzeko. Ba ote zegoen ‘Apo ontorik’ toki horretan erreka inguruan? Hori jakin beharko litzateke. Eta bigarrena, Amoro-to hitzeko azken silaba horren galera. Agian silaba horren eta geroago datorren -ta horren arteko kakofoniagatik aurrekoa galdu egin ote zen? Erabilerari buruz ohartxo bat. Amorebieta izeneko za-

titxoa Andra Maria parrokia dagoen ingurua da, ez beste lurralde batzuk. Eta zatitxo horren izenarekin batzuk herri osoari izena eman zioten, antza denez. Izen hau gaztelera mintzatzaren denean erabiltzen da.

ZORNOTZA. Izen hau duen lurraldea gaur Urritxe eta Gernikarako kaminoaren artean dago. Eta hantxe dago gainera baserri bat izen honekin. Merinoa bizi omen zen garai baten etxe horretan. Oraingoan ere lur zati txiki batek izena ematen dio herri osoari. Merino edo orduko juezaren egoitza zelako?. Hemen ere hipotesi bat eraiki daiteke ‘zornabedar’ oinarriztatuta. Zorna(bedar)+tza edo Zorne(bedar)+tza. Oingoan ere ‘bedar’ hori arrunta dana, galdu zitekeen eta gelditu zen Zornatza edo Zornetzta. Zornotza, o birekin, asimilaketak argituko liguke. Gainera hemen ere azentuak baduela zerikusia esango nuke, Zórnotza esaten delako, azentua lehenengo silaban dagoelarik. Ez dago zornotzarrik Zornótza esaten duenik. Horrekin errazago uler daiteke bokalen asimilaketa. Herritarrek oinarrizko forma honi aldaketa bat ere eman diote: Zórrontza. Hemen metatesi bat gertatzen da. Fonema bat inguruguneak eraginda tokiz aldatzea, hizkuntza desberdinetan gertatzen den fenomeno da. Eta euskaran ere gertatzen da hori. Zornotza edo Zorrontza, euskaraz mintzatzaren denean erabiltzen den izena da. IRIGOYENek bere lan baten *En torno a la toponimia vasca y circumpirenaica* aipatzen du Zornotza toponimoari buruz bere eritzia. “Zornoza” barrio y término de Valmaseda, s. XV, Cornoça y Zornoza, que coincide con el nombre que los hablantes vascos dan a Amorebieta, pop. Zorrontza que es además el de la Merindad, por residir el Merino o juez mayor de dicha Merindad en la casa de dicho nombre....En la fogueración de 1704 se registra como Zornoza en la cofradía de la Plaza...En la carta puebla de Bilbao según versión de Iturriza ...se dice fasta el arroyo que viene por como del campo de Zornozaga, con suf. toponímico –aga...Cabría preguntarse si en el grupo consonántico –rn- [Zorrontza] no se esconde una vocal caída, que acaso los hablantes vascos la conservan, de

una manera semejante a lo que sucede con barne, forma oriental con –e paragógica, ‘interior’, frente a barren, de igual significado en guip., constituyendo esta última la forma originaria. Si esto fuera así no andaríamos lejos del nombre de persona Çorron antes señalado, véase &59’. (Liburu horretan 68-69 orrialdeak). Baina Zorron antroponimoa oinarritzat hartuta arazo bat sortzen da: -TZA atizkiaren adierazi bat eta lehena Azkuek *Diccionario...* horretan dioenez, hau da: sufijo derivativo, que se aglutina a nombres y forma palabras indicando ‘montón de’. Zorron antroponimoak hartu dezake atzizki hori? Ez ote dator egokiago –TZA atzizkia landare, edo beste gauza batzuei erantsita eta ez antroponimoei? (H)arri+tza > arritza eman du eta +luze > Arritza+luze. Azentuaren eragina kon-tuan izanik Arzeluz eta kideak eman ditu. ‘Zorrontza’ fonetikan oso ezaguna den fenomeno batek argituko liguke. Gure inguruko hizkuntza askotan eta gurean ere metatesia gertatzen da. ‘Cambio de lugar de los sonidos atraídos o repelidos unos por otro’ esaten du LAZARO CARRETER jaunak bere *Diccionario de términos filológicos*, s. v., 3. argitalpenean. Latinezko parábola hitzak gazteleraz ‘palabra’ eman du. Animalia-tik alimaña sortu da. Edo crepare hitzak quebrar eman du. Miraculum latinezkoak milagro eman du. Zornotzako hitzun batzuk *frabikia* esaten dute adibidez. Eta brabue (barboa) eta esprabela (esparbela), eta txorkoa. Beraz metatesia bizirik dago.

ETXANO. Mitxelena, *Fonética histórica vasca*, 2ª argit. 310. orrial. Erdiaroko ‘Cartulario de San Millán’ izeneko agirian Eg-gano forma agertzen da. ‘Hay un antropónimo medieval Ochoa escrito también ‘Oggoa’. (MITXELENA, *Fonética histórica vasca*, 2ª argit., 192. orrial. MITXELENAk bere lan ezagunean, *Apellidos vascos*, euskal sustraikoa dela esaten du. Orduko idazkeran gg horren soinua gaurko bizkaierak zenbait tokitan duen [z] soinuaren antza zuen. Geroago euskaraz tx bihurtu zen. Beraz ‘etxea+no’ izango litzateke sustraia. –No hori ezin daiteke pentsatu euskarak euskalki batzuetan gorde duen di-minutiboa izango litzatekeela? ‘Se puede sostener que así co-

mo en calidad de vocativos TO y NO se distinguen en que cada cual se refiere a un sexo, así en calidad de sufijos de diminutivo habrán designado antiguamente el primero (con sus derivados -TO, -TXO, -TXU) el sexo masculino y -NO con sus redimutivo, por decirlo así, -ÑO, el sexo femenino'. (R. M. AZKUE, *Diccionario vasco-español-francés*, s. v. -TO. Eta MITXELENA, *Fonética H. vasca*, 2ª argit. 186. orrial.). AZKUEk bere *Morfología vasca* liburuan, I tomoan, 205. orrialdean, hau idazten du: -NO. Forma parte de *etxano* (S) casita y *eltxano* (R) pucherito...Aquella tendencia fonética, que se citó en su lugar de elidir la *n* en vocablos topónimos como Lemoa... parece que ha dado lugar a los vocablos suletinos *etxau*, casuca, y *bidau* sendero'. (sic). (Senderito agian zuzenago ez?) Orduan toponimo horren oinarria guztiz euskalduna izango litzateke. Gaur guk *etxetxo* esango genukeena. Txikiagotzaile hori forma arkaikoa da. Hemen beste dato bat izango genuke hizkuntzalarien teoria bat egiaztatzeke: hizkuntza baten esparruan formarik arkaikoenak bazterretan gordetzen dira. Badago beste toki bat horrelako atzizki arkaiko kutsukoa duena Amorebieta-Etxanoko lurraldean. Iturri batek 'Zubito' edo bertako erara esanda, 'súbitto' izena dauka. Iturri horren ondoan errekatxo bat dago eta seguruenik zubitxo bat zegoen, enbor batekin eginda. Eta iturriak izen hori hartu zuen. Baina tikiagotzaile hori bizirik zegoenean lurralde honetan, ez oraintsuko garaian. Badaude beste adibide batzuk Azkuek berak aipatzen dituenak *Morfología* liburuan, I tomoan, 209. orrialdean: '*zakuto* (AN, B, G) saquito, alforja. *Zubito* (B) pasarela o puentecito...Hoy el diminutivo *to* sólo se oye en algunos dialectos, limitado su uso a determinados vocablos, por hallarse ya fosilizado'. Herri honetan eta bizkaierako hainbat lekutan, *neskato* ere guztiz arrunta da. Forma zaharkitu batzuetan guganaino iritsi direntan gaur arte, badugu lekukotasuna.

ORUE. Badago 'oru' euskal hitza 'solar' esateko eta badago 'orube' bizkaieran gauza berdina adierazteko: 'solar' eta 'terreno para construir una casa'. Euskaran bokalarteko frikari oze-

nak erraz ezabatzen dira mintzatuan. Gainera hemen ere azen-tua lehengo silaban doa, azen-toa o-ren gainean ebakitzen delarik. Horrek erraztu egingo luke frikariaren galera. Inguru honetan denak ‘óruē’ esaten dute eta ez ‘orúē’. (*Apellidos vascos*, 95. orrialdea).

EPALTZA. Badago euskal hitz bat ‘egi, (h)egi’ ‘línea de los montes’ eta ‘ladera’ adierazteko. Herri honetan ‘Bizkargi’ toponimoan daukagu. Epaltza izeneko auzoaren egoera horixe da izan ere, mendi baten sorbalda edo hegia. Beraz Mitxelenak aipatzen duen (h)egi+baltza izan daiteke lurralde horren esanahia. (*Apellidos vascos*, 58-59. orrialdeak).

GARITONDO. IRIGOYEN zenak guztiz argitu zuen toponimo hau nire eritziz. Lehenago aipatu dudan bere liburuan, 82. orrialdean azaltzen du. Garai+eta+ondo bat egongo litzateke gaurko Garitondo izenaren azpian. Baserri hauen egoera ikusita, inguruan garai bat (parte alta) baino gehiago daukate eta horien ondoan daude. Hemen ere azen-toak izan dezake zerikusia bokalen galerarekin. Inork ez du esaten Garái, Gárai baino.

ALDANA. Hortik gorantza jarraituz, badaude beste baserri batzuk: Aldana goicoa eta becoa. Berriz IRIGOYENen berbak ekarri behar. Aipatutako liburuan, 56. orrialdean idatzi zuen: “Alda, term. de Zalla, 1863, “Ilosa y term. de Carranza, 1860”, comparable a “Aldana cuesta de Santurce, 1863”...del bajo lat. *altana, existiendo también aldendu, ‘separarse’ con el suf. -tu...” (Ibi. 56-57. orrialdeetan). Hemen gauza bitxi bat agertzen da. Gorantz dauden baserriei batzuk euskal izena eman zien. Eta gorago zeudenei berriz latin jatorrizko izena. Aldana inguru horretan bazegoela jauregi zahar bat esaten digu Iturri-zak. Agian Aldana izeneko baserriak zaharraogak ziren eta Garitondo izenekoak beranduago eraiki zituzten?

ASTAPE. Euskaldun batek toponimo hau esaten duenean, [ástape] ebakitzen du. Azentoa azken silaban eta asta- euskal forma gordeta. Azkuek honela idazten du: ‘Asta (c) var. de AS-TO en los compuestos y derivados; al juntarse con nombre de

vegetales indica la idea de ‘silvestre’ (Diccionario vasco... s.v.). Hemen ‘asta’ den tokiko behekaldea adierazi nahi duela esango genuke. Erderaz esaten denean [astépe] esaten dute. Horrik erdal azentoaren eragina ikusiko nuke eta hortik asimilaketa e biren artean.

Badago auzo bat IXER izena duena. Bilbaora goazala 634 kaminotik, trenbidea igaro eta eskumara dago. Ez dut uste zeruko izarrekin zerikusirik duenik. Topografiaren egoerarekin lotuta agertzen dira toponimorik gehienak herri honetan. Bestalde toponimo txiki batzuk euskal hitzak gordetzen dituzte, ahozko euskaran hemen galdu direnak. Hauek kontuan hartuta, IZARRA, tamujo landareekin toponimo hau elkartzea ez dut uste hain oker legokeenik. Azentoa honek ere lehen silaban izango luke eta hitzak bukaeran duen –a galtzea hortik sortuko litzateke. Gainera badago beste baserri bat [Ixertzase-laia]. Izarra+tza+zelai jarrita argi agertzen da toponimoaren adierazia, eta hipotesi hau ez dut uste guztiz burugabea denik. –Tza honen adierazia Azkuek ematen du: “(AN, B) sufijo derivativo, que se aglutina a nombres y forma palabras indicando ‘montón de’” (Diccionario, s. v.). Beste toponimo batzuetan ere agertzen da herri honetan –tza atzizkia: Elortza, edo Ixertza Boroan. Baliteke gainera ízar zerukoaren azentoa, antzagatik, hitz honen azentua kutsatzea eta honek ere lehenengo silaban hartzea.

KORTEDERRA. Mitxelenak *Apellidos vascos* liburuan, 79. orrial., hau dio: “korta ‘sel, cuadra, establo (v. Gorta). Ae bokalen elkarketan, e gainditu da eta a ezabatu. Bokalak ezegonkortasun handia dute euskaran eta oraindino gehiago bizkaieran, bokale armoniak duen indarrarekin errez aldatzen direlako. Hemen ere hitz konposatua izanik, lehenengo osagaiaren azentoa gainditzen da: kórta, eta ez bigarrenarena: edérra.

ETXAKUSIÑAGA ahoz ETXAKUSIÑA. Etxeko isasinaga > etxako-ixixiñaga > etxako ixiñaga. Etxano hurbil dago eta Etxaburu ere egon badago bizkaieran. Badago baserri bat Isasi ize-

nekoa. Baina hemen Ixesi eta Ixixi formak erabiltzen dira ahozkoan. Ganera badago beste baserri bat Ixiñaga eta Ixiña deitzen dena. Ixixi konposatu baten datorrenean, –xi silaba errepikatua ezabatzea ez da batere desagokia fonetika aldetik, mintzairan dagon lege bat gogoratuz: ahalegin gutxiengoaren legea. Gainera errepikapenak kakofonia bat ere sortzen du. Atzizkia –aga edo –naga denean xuhurtu egiten du herri mintzairak: Ixiñaga >ixiña. Zunzundegi batetik Zuzuni sortu du herriak. Honelako beste xuhurketaren bat ere badago egon: Makatzaga, herriatarrentzat Makatza bihurtu da. Hor agertzen da Mitxelenak aipatzen duena Isasa azaltzeko: ‘Isats, itsa(t)s re-tama. En cuanto a Isasi deben tenerse en cuenta otras posibilidades: en primer lugar la forma vizc. (variedad de Cigoitia) isasi, ‘jaro’, que R. Lafon considera variante de sasi, con el mismo prefijo que ibar con respecto a barr-en o barr-u, o quizá también el participio itsa(t)si ‘adherido, agarrado’ sust. ‘grieta’. (o. c. p. 75). Baserriaren egoera ezagututa hemen ematen du ‘retama’ edo ‘jaro’ adierarekin zerikusi gehiago izango lukeela.

ZUZUNI. Zuzundegi izango litzateke oinarrizko forma. Zuzun edo *zunzun ‘álamo temblón’ eta –degi, –tegi. Atzizki honen adierazia hau da Azkuek dioenez s. v.: ‘Paraje cerrado y por lo general cubierto, en el que se cobija el ganado o se guarda alguna cosa. Eta beste hau: ‘2º (B) muchedumbre o porción’. Beraz zuzun pila dagon tokia adierzi nahi duela esango nuke nik.

OROMIÑO. Badago baserri bat Urumin eta apur bat ekialdera joanda, Oromino auzoa, zati bat Zornotzako herriarena eta beste zati bat Iurreta herriarena. Ez ete dago loturaren bat Urumin eta Orominoren artean? Irigoyen jaunak beste eritxi bat zuen: ‘cfr. para Elorrio Arabio, de tres sílabas en cast., pero Arámiño, incluso con asimilación de nasalidad, sin duda de un *Arabiano primitivo, Miota de dos sílabas en cast., pero Miñota, y en Yurreta Orobio, de tres sílabas en cast., pero Orómiñò’. (Irigoyen, *En torno a la toponimia vasca...* p. 147.)

ATEGORRI. Toponimo hau errez ulertzen da. Baina azpimarratzekoa da baserriaren izenak inguruko ate batekin zerikusia duela. Ematen duenetik herriak jarritako izena da, lehenago aipatu dudan Pike-park adibidearen antzera. Etxe horretatik 200 metrora gutxi gora-behera, harrizko marko bat zegoen ate batentzat. Eta gorritzka ei zen. Baserri horretara joateko biderik hubilena ate horretatik zegoen, eta hortik seguruenik izen hau. Zoritzarrez inguruko beste norbaitek orain 25 urte edo bota zuen ate hori inori ezer esan gabe eta XVIII gizaldiko eraikin txiki hori ezabatuz.

BERDALDE. Badago toponimia txikian solo bat izen hori duena. Alde guztietatik berdea dauka, argiagoa edo ilunagoa, baina berdea. Ez nuen inolaz ere ikusten nondik etorri zitekeen izen hori. Baina argi pixka bat eman zidan soloaren egoerak. Ipar aldera guztiz irekita dago, beste solo batzuk ere berdea inguruan dutelako. Baina ez izen hori. Eskumatik Bizkargirantzako aldapa dauka, baina gainontzean iparraldera guztiz irekita dago. Berde hitzaren adierazi bat ‘crudo, frío, desapacible’ da eta jakinik ekaitza iparraldetik zetorrenean solo hori oso osoan harrapatzen zuela, pentsatzen dut hor egon daitekeela izen horren sustraia. Ekaitz aldera dagoen soloa izan daiteke izen horren adierazia.

BERESI. Badago baso txiki bat basalandaraz betea eta inork ere garbitzen ez duena. Azkuek bere hiztegian, s. v. esaten du: ‘(Bc) jaro. Orduan hori izango litzateke izen horren adierazia, horrelako landaraz beteta dagona lur zati bat.

KATIA. Garai baten herrian janari, edari edo bestelako gauzak sartzeko zirenean, zerga bat ordaindu behar zuten. Gernikarantza goazala edo handik gatozela, Autzagane baino beheargorantz Zornotza aldetik badago etxe bat zeregin hori zuena. Eta kate bat zuen ordaindu gabe inor ez igarotzeko. Hortik dator baserri horren izena.

ETXE GORRIA. Badago Larrea aldean izen hori duen etxe bat. Hau ere herriak ipinitako izena da kanpotik gorritz margo-tuta zegoelako.

ELORDI. Bizkargira bidean azken aldapa gogorra hasi baino lehenago, badago zelai bat eta ondoan lurralde lau xamarra. Orain ez dago elorririk baina garai baten ziur asko egon ziren eta hortik elorri + di, elorri lurra zela adierazteko.

BASABE. Basa berbarentzar honela dio Azkuek s. v.: “4º en palabras compuestas (siendo modificación de BASO) significa ‘silvestre’”. “-be (c) sufijo local, que indica la parte baja” dio Azkuek s. v. Orduan argi dago adierazia.

Euba aldean ‘Txintxillena’ da baserri baten izena. Arkotxa-Bediaga, Austoa eta Saratzun, basa-makatzarentzat beste izen bat dago: Txintxili-makatz. Garai baten horrelako makatz asko zituen baserri bati Txintxilla edo Txintxillena (Txintxillak dituenarena) ez dut ikusten lar okerra denik. Amaierako -li hori ahosapaituko litzateke, aurrean duen -i- bokalak eraginda. Hemengo berbetan fenomeno zabala da hori. Orduan ‘Txintxillarena’ forma osoak hemengo ebakeran Txintxillena eman dezake. Eta izen hori ematen diote inguruetako euskaldunek.

IXEDU. Bazegoen baserri bat izen hau zuena. Orain jausita dago. Ergoien (erri+goien) auzokoek baserri honen odoan zegoen bidetik igaro behar zuten herrira joateko. Diccionario Retana de Autoridades delakoan begiratu, A. Lino Akesolok hitz honi susmo zuzena hartu ziola esango nuke. Honela definitu zuen hitz hori: ‘(Ba) ejido, campo común de todos los vecinos de un pueblo’. Casares jaunaren *Diccionario ideológico* deritzanak honela definitzen du ‘ejido’: ‘Campo de las afueras de un pueblo, común a todos los vecinos de él, y donde suelen reunirse los ganados o establecerse las eras’. Baina hitz horrek XVIII gizaldira arte bazuen beste forma bat: exido. J. Corominasen *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana* begiratzen badugu hitz honetan, azalpen hau ematen du: “ejido: campo a la salida de un pueblo, común a todos sus vecinos, donde suelen reunirse los ganados o establecerse las eras’ derivado del antiguo exir ‘salir’, 1º doc. exido 1.100 y en otros

documentos de los s. XII y XIII citados por Ölschl... El verbo *exir* que naturalmente se pronunciaba con x, es de uso general en los s. XII y XIII". 1726an Espainako Hizkuntzaren Erret Akademiak atera zuen *Diccionario de autoridades*. Hiztegi horretan *exido* forma dakar difinizio berdintsuarekin. Ez dut uste okerregia denik pentsatzea azentoaren eraginez metatesi bat gertatu zela, hau da, *exido*-tik hemengo hitzunek *íxedu* sortu zutela. Euskal forma honek nire eritziz, erdal forma zaharra gordetzen du neurri baten. XVI.XVII gizaldietan, geroago j, be-loko soinua zuena, x zen eta soinu hori zuen. Beraz ordura arte gaztelerazko hitza *exido* zen. Herri honetako euskaran hiru silaba edo gehiago dituen hitza erdrujula lez ebakitzen da. Eta azentoaren eraginez sortu zitekeen *íxedu*. Hor metatesi bat dago. Baserria eta lurrak dauden lekua ezagututa, 'campo de las afueras del pueblo' da, eta desamortizazio aurretik izan zitekeen herriaren lurraldea. Baserriari berari eta bertakoei *íxedu* eta N-*íxedu* deitzen zaie gaur ere. Amaierako -o, euskaraz -u bihurtzea normala da. 'Vaso' hitzak basu eman du, lutotik lutu, bajo, baju, tabar. Ejido hitza etxe horren jabetza agiritan ere agertzen da. Honela idatzita dago: '...de la siguiente casa-casería de Amorebieta, casa denominada los Ejidos de nueva planta. Inscrito el documento que precede en tronco 19 del ayuntamiento de Amorebieta, folio 22, finca nº 879, inscripción 1ª... Durango 3 de enero de 1927. El registrador Nicolas Vicario y Peña'.

J. M. Etxebarria